

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

FILOSOFIA DINCOLO DE GRANIȚE

AL XXV-LEA CONGRES MONDIAL DE FILOSOFIE, ROMA

1–8 august 2024

În prima săptămână a lunii august anul curent a avut loc în fosta capitală a Imperiului Roman un eveniment de excepție, care i-a unit întru dialog pe filosofi de diferite orientări, pentru care au fost concepute 89 de secții, 5 domenii, fiecare cuprinzător de sesiuni plenare, simpozioane și mese rotunde. Universitatea Sapienza din Roma, fondată în anul 1303, a constituit fermentul acestui eveniment, împreună cu Fundația constituită în jurul ei. Girul pentru manifestările academice a fost dat de un Comitet Academic Onorific și de un Comitet Italian de Organizare. Secretariatul Congresului i-a revenit Grupului Triumph, format din tineri foarte entuziaști, între care am remarcat-o pe Nicoleta Stan, alături de alți tineri deopotrivă de amabili și eficienți. Deschiderea Congresului a avut loc la Termele lui Caracalla, cu un program Puccini, care în acest an este comemorat la 100 de ani de la plecarea din viață. Înaintea acestui program artistic au ținut alocuțiuni organizatorii evenimentului științific, între care îi menționăm pe primarul Romei, R. Gualtieri, Antonella Polimeni, rectorul Universității Sapienza, F. Rocca, președintele Regiunii Lazio, Emidio Spinelli, președintele Comitetului Italian de organizare, Luca Scarantino, președintele acestui Congres.

Începând cu ziua de 2 august au început lucrările propriu-zise ale Congresului, desfășurate în cele șase corpuri de clădire ale diferitelor facultăți, puse cu generozitate la dispoziția evenimentului. Dată fiind amploarea acestuia, relatarea de față va expune în ordine cronologică o selecție din diferite teme prezentate în ședințe plenare, mese rotunde, contribuții în secții, dintr-un program care cuprinde nu mai puțin de 552 de pagini. Prima dintre acestea a fost un panel asupra provocărilor filosofiei lui Hegel pentru timpurile noastre. Klaus Vieweg a expus teoria statului social (*gemeine Wesen*), plecând de la care Marx și-a întemeiat teoria asupra societății moderne. Expunerea sa s-a bazat îndeosebi pe paragraful 230 din *Prelegeri de teoria dreptului*. La discuții subsemnata a făcut o comparație între sensul general dat de Kant termenului *gemeine Wesen* și sensul juridic-politic dat de Hegel, ca comuniune prin rațiune. Ca răspuns, autorul a considerat că, independent de influența kantiană, Hegel este creatorul termenului modern de stat. Bruno Haass a văzut în spiritul obiectiv echivalentul unei construcții muzeale, unde obiectele sunt fetișizate și instrumentalizate. Francesca Ianelli (Roma) a conferențiat despre „Empatie, duplicare și recunoaștere la Hegel”. S-a discutat apoi despre rolul intuiției în procesul de digitalizare (M. Bykova, USA). La secțiunea asupra filosofiei antice, Ch. Helmig (Germania) a vorbit „Despre abstracție și reamintire la Syrianus, Proclus, Hermias”. Reamintirea a fost văzută ca un fel de cunoaștere, având un rol în formarea conceptului aristotelic. K. Brezeczny (Polonia) a făcut o evaluare a mișcării sindicale Solidaritatea, care inițial a avut drept mentor intelectual filosofia politică a Hannei Arendt; concepută astfel, ea a avut o evoluție dinamică. În anii '80 ai secolului trecut mișcarea sindicală a ajuns la autocratizare și oligarhizare, fiind dominată de neoliberalismul lui Reagan și M. Teacher. Contaminarea cu cercurile puterii a făcut să se piardă moștenirea mișcării sindicale, precum și influența H. Arendt. Luca Oliva (SUA), în „Intuițiile kantiene la Daniel Sutherland”, s-a referit la interpretarea matematică a *Criticii rațiunii pure*, ca știință a mărimilor. Daniel Sutherland (SUA), în analiza eseului kantian precritic din 1768 „Despre contra părțile incongruente”, s-a ocupat de reconstruirea argumentului. A. Cignell a comentat raportul imaginație-intuiție. Mirela Capozzi (Italia), în „Cunoaștere și matematică”, a tratat problema corectitudinii intuiției pentru matematician și schematismul numerelor.

În a doua zi a Congresului, F.T. Soumane (Etiopia), în „Filosofia dincolo de granițe”, s-a ocupat de deconstrucția antropologiei kantiene asupra rasei, în care persoanele de culoare sunt considerate „suboameni” – ceea ce încurajează sclavia. Datorită acestei idei se impune o nouă lectură a universalului. Darius Creț (Irlanda), în „Disidența psihologică”, a comentat poziția lui Fanon. El s-a referit la psihiatria eurocentrică și la cea punitivă. E. Souflane (SUA) a atras atenția asupra pescuitului artizanal în Senegal și asupra responsabilităților globale, rezultate din această practică. Sesiunea plenară „Viața într-o lume sustenabilă” a abordat atât probleme asupra mediului înconjurător, posibilitatea de reciclare a materialelor, cât și probleme politice, cum ar fi războiul actual din Ucraina și Gaza, și războiul posibil dintre SUA și China. Din ea s-a desprins necesitatea unei noi etici a timpului nostru, realizată prin coparticiparea civilizațiilor.

Sesiunea *Kant-Gesellschaft*, organizată de Margit Ruffing, i-a reunit pe Violeta Waibel (Austria), care a conferențiat asupra „Frumosului dintr-o perspectivă interculturală”, St. Palmquist (SUA), care l-a evocat pe Mou Zongsan (1909–1995), traducătorul celor trei Critici în limba chineză, Robert Clewis (SUA), care s-a referit la „Sublimul kantian” și A. Pinzani (Brazilia), care a tratat problema traducerilor în Brazilia. Au participat la discuții. A. Cignell, Timon Gata, J. Chiaravalli, F. Bataglia și subsemnata. P. Grazi (Italia), în „Separabilitatea legii de moralitate la Kant”, a susținut că cele două concepte sunt unite contingent, dar conceptual sunt separate. K. Engelhard (Germania), în „Modalitatea – o abordare capacitistă”, a susținut teza coexistenței necesității reale și posibile. Sesiunii i-a urmat o masă rotundă, moderată de Margit Ruffing, compusă din A. Pinzani (Florianopolis), M. Hohenegger (Italia), A. Cignell (SUA), Clara Marellia (Italia). S-a discutat despre traducerile digitale, grupuri de cercetare, premii, workshopuri online, creșterea procentului de femei implicate în activități academice. În sesiunile *International Society of Universal Dialog*, Lorena-Valeria Stuparu (România) a propus „Resemnificarea noțiunii clasice de lume contemporană: tragicul între estetic și geopolitic”; ea a pledat pentru actualitatea definiției aristotelice a tragediei, pornind de la sensul acestei noțiuni în viziunile lui H.-G. Gadamer și J.-M. Domenach. Gabriela Tănăsescu (România), în comunicarea „Despre condiția politicii bunurilor comune”, a indicat măsura în care în prezent s-a configurat o paradigmă a binelui comun, în care funcționează o politică a binelui comun; au fost examinate concepțiile actuale asupra acestui concept, precum ale lui Michael Sandel și Alasdair MacIntyre.

A treia zi a Congresului a fost dedicată sesiunilor studențești, care a avut participanți la majoritatea secțiunilor de pe toate continentele. În după amiaza aceleiași zile, Barbara Herman (SUA) a fost invitată de *Kant Gesellschaft* să conferențieze asupra eticii lui Kant. Conferința a fost prefațată de alocuțiunea ambasadorului Germaniei în Italia, Andreas Kruger, care din experiența mandatului său anterior în China a concluzionat despre Kant că el ar fi „cel mai chinez” dintre filosofi europeni. Au mai ținut alocuțiuni reprezentantul Fundației Sekyra, Ludek Sekyra, D. Heidemann, președintele Societății Kant. La discuții s-a abordat acordul dintre scopul în sine și minciuna față de un posibil criminal sau atingerea fericirii prin moralitate. Conferința s-a încheiat cu o sesiune intitulată „De ce Imperiul Scopurilor necesită o doctrină asupra mijloacelor?”. Ea a fost inițiată de Ricardo Pozzo, cu participarea Barbarei Herman. O altă sesiune, cu titlul „Francofonia astăzi”, a reprezentat Asociația Societăților de Filosofie de Limba Franceză. La ea au participat, printre alții, D. Shulthess, L. Scarantino, Ilaria Malaguti, L. Jaffro, Andreea Șuștea, precum și alți francofoni.

În a patra zi am remarcat prezentarea Societății Italiene Jaspers, care a organizat o masă rotundă cu 5 vorbitori, ce au abordat tradiția matematică de la Kant, modificarea umanului, care trebuie să țină seama atât de tradiția Golemului, cât și de cea a cyber-omului, posibilitatea traducerilor. Societatea Jaspers Nord-Americană s-a ocupat de inteligența artificială, ca și de psihologia bombei atomice, iar întâlnirea inițiată de Societatea Chineză Internațională a avut drept obiectiv filosofia aplicată (feminism, mediu înconjurător, război, bunăstare, problematica copilului). Este de menționat faptul că diferitele Societăți Chineze au realizat diferite manifestări științifice în toate zilele, majoritatea în limba chineză. De asemenea, în toate zilele au avut loc manifestări ale diferitelor Societăți Filosofice Italiene. Cu o amploare mai mică s-au manifestat societățile dedicate culturilor indigene. La secțiunea

asupra filosofiei muzicii și a artelor interpretative, Kinga Kiwala (Polonia) a prezentat contribuția „Concepte poloneze fenomenologice asupra muzicii după Roman Ingarden”. Cu același prilej a fost făcută comunicarea „Thomas Bernhard și Emil Cioran. O doctrină literară asupra căderii?”, de către Vasiliki Ntzoufa (Grecia).

Masa rotundă „Capacități cognitive de la Kant la Carnap” a fost moderată de Luca Oliva (SUA), cu participarea Catherinei Del Sordo, Kristinei Engelhard, Naomi Osorio-Kupferblum. La Secțiunea asupra filosofiei grecești, bizantine și romane a conferențiat și Andreea Șuștea Horger (Elveția) despre cunoașterea viitorului prin ceea ce nu este vizibil. Ea și-a luat ca punct de plecare dialogul *Timaios*, 51 b-d, unde Platon face observații asupra timpului. La Secțiunea filosofiei mediului înconjurător și sustenabilității, Ana Bazac (România) a propus comunicarea „Dezvoltarea incompatibilă: distrugerea ne-creatoare a construcțiilor umane”, în care a evidențiat caracteristicile distrugerii domeniului material al lumii artificiale; rolul acestei distrugerii în procesul de dezechilibrare a ecologiei terestre.

Este de remarcat efortul unor filosofi italieni de a iniția mai multe manifestări (mese rotunde, sesiuni de comunicări, comemorări). Unul dintre ei este Riccardo Pozzo, care a comunicat atât în calitate de kantian, cât și ca promotor și organizator al filosofiei italiene. „Aniversarea a 50 de ani a Asociației profesorilor de Filosofie, prezent și viitor” lui i se datorează. La Secțiunea dedicată filosofiei dreptului, D. Schulthess, fostul președinte al ASPLF (Elveția), a oferit prezentarea „Responsabilitatea umană: înlănțuirei cauzale și granița libertății”.

În următoarea zi, punctul de atracție l-a constituit inițial contribuția epistemologului finlandez Ilkka Niiniluoto. El s-a referit la realismul pragmatic al sud-coreeanului Hasok Chang (Anglia), în „Zece interogări” asupra sa. Între acestea face parte problema adevărului, care, deși nu explică nici succesul, nici miracolele, constituie un instrument de lucru; tot astfel derivatul său, „verosimilul” (*truthlikeness*). Pentru Chang, acești termeni au o semnificație operațională. Este de menționat că sud-coreeanul acceptă, în filosofia sa a chimiei, atât flogistonul, cât și oxigenul, care ține locul celui dintâi.

La „Secțiunea despre Metafizică” a contribuțiilor, Marius Dumitrescu (România) a prezentat „Specificul baroc al îndoielii hiperbolice a lui Descartes din Prima Meditație”. O Masă Rotundă asupra traducerilor a dezvăluit „Rădăcinile ebraice și arabe ale gândirii Occidentale”. Au participat: Chiara Adorisio, Giovanni Licata (Italia), Yehuda Halper (Israel). S-a pus în evidență fluxul traducerilor din literatura filosofică islamică în latină și ebraică în Evul Mediu, ceea ce a asigurat unitatea filosofiei europene. S-au prezentat totodată studii comparative ale textelor iudaice. La următoarea „Secțiune asupra Metafizicii”, Rodica Croitoru (România) a prezentat comunicarea „De ce dublă metafizica naturii a lui Kant?” S-a evidențiat disproporția dintre cele două genuri ale metafizicii speciale, cu care operează metafizica naturii: a corporalității, care dispune de materie, spațiu, forțe de atracție și respingere, și prin ele de posibilitatea de a avea intuiții externe și de a ajunge la cunoaștere. Cealaltă parte este constituită în jurul eului gânditor, care, în pofida mării valori umane a eului/suflet, dispune numai de intuiții interne, nefavorabile cunoașterii. Wen-Fang Wang (China), în comunicarea „Nimicul este nimic”, a tratat nimicul ca un obiect non-empiric. Toți filosofii l-au folosit, dar în sensuri diferite; în general ca pe un obiect fără referent.

Masa Rotundă intitulată „Traduttore-traditore. Despre traducerea operei lui Ludwig Wittgenstein” i-a reunit pe Al. Berg, L. Oliva, E. B. Barrera. S-a discutat despre diferențele dintre *Vorstellung* și *Darstellung* (în raport cu Kant), despre *Fürwahrhalten*, *Sachverhalt* din *Tractatus*, relația structurii frazelor cu structura faptelor. Între multele manifestări asupra muzicii și a relațiilor sale cu filosofia s-a evidențiat conferința prezentatoarei australiene J. Judge asupra „Repetiției în muzică”. Într-una din zilele Congresului a avut loc, în campusul Sapienza un concert de muzică filosofică de Dmitri Tymoczko, cu improvizații inspirate de Ch. Ives, J. Cage și alții. Ca ultimă prezentare a Congresului este conferința online a filosofului italian Evandro Agazzi, intitulată „Transparența limitelor”. Ea a fost inițiată de Societatea Turcă de Filosofie și s-a referit la Boetius.

Un Târg de carte al principalelor edituri europene a întregit acest eveniment cultural. Acestuia i s-a adăugat programul „Filosofia sub stele” și o plimbare filosofică în interiorul Colosseumului.

La ceremonia de închidere a Congresului, au vorbit, printre alții, prof. Spinelli, F. Giuliani, M. Mancini, primarul Romei, rectorul Universității Sapienza. Luca M. Scarantino s-a exprimat asupra impactului pe care această manifestare îl va avea în diferite comunități; În timpul desfășurării lucrărilor au fost organizate 3 spectacole, pentru care biletele de acces s-au epuizat rapid. Bilanțul evenimentului arată matematic astfel: 5723 de participanți din 109 țări. Din 8626 abstracte primite au fost acceptate 4309, pe 89 de subiecte, 997 studenți, cu un program separat, desfășurat pe parcursul unei jumătăți de zile. Federația Japoneză a Societăților de Filosofie și-a depus candidatura pentru următorul congres, în anul 2028, propunere făcută de prof. Noburu Notomi.

Rodica Croitoru